Değerler Eğitimi Dergisi
Cilt 9, No. 22, 71-101, Aralık 2011
© Değerler Eğitimi Merkezi

İmam-Hatip Liseleri Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme

Recep Kaymakcan [*] İbrahim Aşlamacı [**]

Özet- Bu makalede Cumhuriyet dönemi Türk eğitim sistemi içerisinde yer alan, haklarında en fazla konuşulan ve tartışılan kurumlardan biri olan İmam-Hatip Liselerine ilişkin Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılan literatürün tespiti ve sınıflandırılması üzerinden bu konunun ele alınışına dair bir analiz yapılması hedeflenmektedir.

Bu çalışma kapsamında İmam-Hatiplerle ilgili 1951-2011 yılları arasında yayınlanan kitap, makale, bildiri, kitap bölümü ve tezlerden oluşan 155 adet akademik çalışma tespit edilerek bibliyografya oluşturulmuştur. Tespit edilebilen bu çalışmalardan 27'si kitap ve rapor, 4'ü kitap bölümü, 32'si makale, 43'ü bildiri ve 49'u tezden oluşmaktadır. Çalışmaların tamamına yakını 1983 sonrası yapılmış ve 19'u İngilizce 136'sı ise Türkçe dilinde yayınlanmıştır. İngilizce yayınların tamamı Türkiye'nin İmam-Hatip modelini tanıtmaya yöneliktir. Türkçe çalışmaların önemli bir kısmı bu okullardaki eğitim öğretim sürecine yönelik değişik konuları ele almakta ya da tarihsel süreci işlemektedir. Ayrıca Türkçe çalışmaların İlahiyat Fakülteleri dışındaki sosyal bilimler tarafından kısıtlı bir şekilde ele alındığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler- İmam-Hatip Okulları, İmam-Hatip Okulları Literatürü, Türkiye'de Dini Okullar, Bibliyografik İnceleme.

[*] Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

[**] Arş. Gör. İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi ve Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

Giriş

Cumhuriyet döneminde eğitim sistemi içerisinde yer alan başlıca kurumlardan birisi olan İmam-Hatip okulları[1] kuruluşlarından bugüne kadar ortaya çıkış şekli, yapısı, müfredatı, öğrenci ve mezunlarıyla Türkiye'nin gündeminde sürekli tartışılan bir konudur. Cumhuriyet projesi içerisinde mektep-medrese ikilemine son vermenin formülü olarak 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi gereği açılan bu okullar Cumhuriyet tarihi boyunca oldukça zengin bir deneyime sahip olmuşlardır. 1924 yılında 29 yerde açılan bu okulların tamamı 1930 yılına kadar öğrenci yokluğu gerekçesiyle kapatılmıştır. 1949 yılında 10 ay süreli olarak açılan imam hatip yetiştirme kurslarının yetersiz bulunmaları üzerine 1951 yılında ilkokula dayalı yedi yıllık İmam-Hatip Okulları tekrar açılmıştır. Bu tarihten sonra özellikle 1973 yılında çıkartılan Milli Eğitim Temel Kanunu ile okullara lise statüsü kazandırılması, mezunlarına üniversiteye giriş hakkının tanınması ve kız öğrencilerin de bu okullara kabul edilmesiyle sayılarında ve öğrenci mevcutlarında ciddi artışlar olmuştur. Bu kurumlardaki niceliksel artış kamuoyunda 28 Şubat süreci olarak bilinen 1997 yılındaki süreçte kesintisiz sekiz yıllık eğitim ile orta kısımlarının kapatılması ve üniversiteye giriş sisteminde yapılan katsayı uygulaması ile 1998'den 2003 yılına kadar ciddi düşüş göstermiştir. 2003'ten sonra bu okulların öğrenci mevcudu yeniden yükselmeye başlamıştır.

Kuruluşundan bugüne kadar soysal bilimlerin siyasetle paylaştıkları önemli konulardan birini teşkil eden İmam-Hatipler daha çok siyasetin elinde şekillenerek günümüze kadar gelmiştir. Konunun bilimsel zeminden ziyade daha çok siyasal boyutta ele alınması bu kurumların pek çok tartışmanın konusu haline gelmesine ve bir sorun olarak algılanmasına yol açmıştır. Ancak bu kurumlar müstakil bir mesele olmaktan ziyade Cumhuriyetin din politikasının, din anlayışının ve din eğitimi yaklaşımının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve bunlara bağlı bir mesele görünümündedir. Diğer bir deyişle İmam-Hatipler Cumhuriyet döneminde dinin birey ve toplum hayatında yerinin ne olması gerektiğine dair sürdürülen tartışmaların ve bu tartışmalar çerçevesinde toplumda oluşan farklı tarafların ideolojik mücadele araçlarından birisi olmuştur.

Cumhuriyet dönemi boyunca kesintilerle birlikte günümüze kadar gelen İmam-Hatipler, haklarında çok tartışılan ve görüş bildirilen kurumlar olmala-

1 Makalede kullanılan İmam-Hatip okulları kavramı Cumhuriyet tarihi boyunca bu okulların kurumsal tarihinde görülen İmam-Hatip Mektebi, İmam-Hatip Okulu ve İmam-Hatip Lisesi şeklindeki tüm eğitim kurumlarının yerine geçecek şekilde kullanılmıştır.

rına rağmen buna paralel olarak yeterli sayıda ve nitelikte bilimsel çalışmaların yapılıp yapılmadığını tespit eden, yapılan çalışmaların durumlarının ne olduğunu ortaya koyan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu eksikliğin giderilmesi ve bu konudaki mevcudun ortaya konularak konuyla ilgili ne gibi çalışmalar yapılabileceği konusunda fikir edinilmesi ihtiyacı bu makalenin çıkış noktasını oluşturmuştur.

Bu çalışmada Türkiye'de üzerinde en çok tartışılan ve görüş bildirilen eğitim kurumlarından biri olan İmam-Hatipler üzerine yapılan çalışmaların durumunun ne olduğu konu edilmiştir. Söz konusu çalışmalar tek tek incelenmesi yerine içerik analizine tabi tutulup gruplandırma yoluna gidilmiştir. Belirlenen sınıflandırmalar bu okullara yönelik gelişen söylem modelleri (en geniş anlamda İmam-Hatipleri savunan söylem ve İmam-Hatiplere eleştirel yaklaşan söylem) çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmuş önemli görülen çalışmalardan örnekler sunulmuştur. Öncesinde bibliyografyayı oluşturan çalışmalarla ilgili niceliksel sonuçlar değerlendirilmiş ve söz konusu çalışmalar sınıflandırılmıştır. Bibliyografya hakkında daha ayrıntılı açıklama ise çalışmanın sonunda yer almıştır. Atıf yapılan ve bibliyografyada yer alan çalışmalara metin içerisinde, yer almayan çalışmaların künyeleri ise kaynakçada verilmiştir.

İmam-Hatipler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu makale kapsamı içerisinde yer alan ve çalışmanın sonundaki bibliyografyayı oluşturan 1951-2011 yılları arasında yapılan İmam-Hatiplerle ilgili tespit edebildiğimiz Türkçe ve İngilizce literatüre bakıldığında çalışmaların yayın türü, yayın yılı ve yayın diline ilişkin bulgular şu şekildedir:

Tablo 1:
Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımı

Yayın türü	Sayı
Kitap ve Rapor	27
Makale	32
Bildiri	43
Kitap bölümü	4
Tez	49
Toplam	155

Tablo 1'de görüldüğü gibi İmam-Hatipleri konu alan 1951-2011 yılları arasında yapılan tespit edebildiğimiz toplam 156 çalışmadan 27'si kitap ve rapor,

32'si makale, 43'ü bildiri, 4'ü kitap bölümü ve 49'u tezlerden oluşmaktadır. Tüm veriler dikkate alındığında en fazla yayın türünün üniversitelerde hazırlanan lisansüstü tezlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunu bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler takip etmektedir.

Tablo 2:
Çalışmaların Yayın Yılı, Yayın Türü ve Yayın Diline Göre Dağılımı

Yayın Yılı	Kitap ve Rapor		Makale		Bildiri		Kitap Böl.		Tez		Toplam
	Tr.	İng.	Tr.	İng.	Tr.	İng.	Tr.	İng.	Tr.	İng.	
1951-1973	4		1	1							6
1974-1982	2		1		3						6
1983-1997	4	1	7	5	14		1	1	18	1	52
1998- 2011	14		11	6	26		1	1	27	3	89
Toplam	24	1	20	12	43		2	2	45	4	153[2]

Tablo 2 İmam-Hatiplerle ilgili yapılan çalışmaların yayın türü, yayın yılı ve yayın dili açısından dağılımını içermektedir. Tarih aralıkları bu okulların kurumsal tarihinde önemli yer tutan[3] tarihler esas alınarak oluşturulmuştur. Söz konusu tablo incelendiğinde İmam-Hatiplerle ilgili çalışmaların büyük çoğunluğunun 1983 sonrası yapıldığı görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki temel etkenin özellikle bu tarihten itibaren artan İlâhiyat Fakültelerinin sayısıyla birlikte bu fakültelerde din eğitimi biliminin bir bilimsel disiplin haline gelmesinin olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca İmam-Hatiplerin eğitim sistemi içerisindeki yerinin zaman zaman yoğun olarak tartışılması konuyla ilgili farklı görüş ve söylemleri içeren çalışmaların artmasındaki önemli faktörlerden biridir.

Toplam 27 adet kitap ve raporların 5'i çeşitli STK'ların desteklediği rapor şeklindeki çalışmalardır. Kitap ve raporların sadece birisi İngilizce yayınlanmıştır. Pakistan'da 1983 yılında yayınlanan ve Pakistan, Mısır ve Türkiye'deki İslam eğitimi okullarının karşılaştırılmasının yapıldığı bu kitap (Saqip, 1983) dışındaki diğer çalışmalar Türkiye'de yapılmıştır. Kitap ve rapor çalışmalarında

2 İki kitabın tarih bilgisine rastlanmamıştır.

3 1951 İmam-Hatip Okullarının yeniden açıldığı tarihtir. 1973'te Milli Eğitim Temel Kanunu ile İmam-Hatip Okulları İmam-Hatip Liselerine dönüştürülerek üniversitelerin Edebiyat Kolu mezunlarının girebildikleri (sosyal / sözel puanla öğrenci alan) bölümlere girmeleri sağlanmıştır. 1980 askeri ihtilalinden sonra, 1983 tarihinde Milli Eğitim Kanunu'nun 31. Maddesinde yapılan değişiklikle İmam-Hatip Lisesi mezunlarına üniversitelerin tüm bölümlerine gidebilme hakkı tanınmıştır. 1997 yılında kabul edilen kesintisiz sekiz yıllık zorunlu eğitim kararı ile İmam-Hatiplerin orta kısımları kapatılmıştır. Yine 1998'de Yüksek Öğretim Kurulu aldığı kararla üniversiteye girişte katsayı sistemini getirmiştir. 2011 yılı sonundan itibaren meslek liselerinin yükseköğretime geçişteki katsayı sisteminin kaldırılması çerçevesinde İmam-Hatip Liselerinin üniversiteye girişteki olumsuzluk giderilmiştir.

1998 sonrasında önemli bir artış vardır. Kitap ve raporların hemen hemen tamamı yazıldıkları dönemde sürdürülen İmam-Hatip tartışmalarını ve savunmacı söylemi yansıtır şekilde hazırlanmıştır. Bunlardan 4 tanesi doğrudan İmam-Hatiplerle ilgili yapılan çeşitli bilimsel toplantılarda sunulan bildirilerin bir araya getirilerek yayınlanmasıyla oluşmuş eserlerdir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi İmam-Hatiplerle ilgili yapılan toplam 32 makalenin 20'si Türkçe, 12'si İngilizce yayınlanmıştır. Hazırlanan makale sayısının giderek arttığı gözlenmektedir. En fazla makale 1998'den sonra yayınlanmıştır. Yayınlanan makalelerden sadece 12'si din eğitimcileri tarafından hazırlanmıştır. Bunların 6'sı, biri İngilizce olmak üzere tek başına Mustafa Öcal tarafından yazılmıştır. Bu durum din eğitimcilerinin din eğitimi biliminin önemli araştırma alanlarından birisi olan İmam-Hatipler üzerinde yeterince çalışma yapmadığını ortaya koymaktadır. İngilizce yayınlanan makalelerin tamamı Türkiye'nin İmam-Hatip modelini tanıtmaya yönelik çalışmalardır. Türkçe yayınlanan makalelerin tamamına yakını ise bu okullardaki eğitim öğretim sürecine yönelik değişik konuları ele alan ya da tarihsel süreci işleyen çalışmalardır.

İmam-Hatipleri konu alan ve bilimsel toplantılarda sunulan bildirilerin sayısı 43'tür. Bunların büyük çoğunluğu doğrudan İmam-Hatiplere yönelik 1991, 1994 ve 2003 yılında yapılan toplantılarda sunulan ve yayınlanan bildirilerdir. Bildirilerin bu toplantılara paralel olarak söz konusu tarih aralıklarında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu bildirilerin 12 tanesi din eğitimcileri tarafından sunulmuştur. Bildirilerin tamamına yakını Türkçe makalelerde olduğu gibi bu okullardaki eğitim öğretim sürecine yönelik değişik konuları ele alan ya da tarihsel süreci işleyen çalışmalardır.

İmam-Hatip Okullarını konu edinen toplam 49 lisansüstü tezin 41'i yüksek lisans ve 8'i doktora çalışması olarak hazırlanmıştır. Yüksek lisans tezlerinin tamamı ve 5 doktora tezi olmak üzere 46 tez Türkiye'deki 3 doktora tezi de Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'deki farklı üniversitelerde hazırlanmıştır. Türkiye'de yapılan 5 doktora tezi 1987, 1988, 1994, 1995 ve 1997 yıllarında yapılmışken Amerika'da yapılan doktora tezleri 1996 ve 2002 yıllarında, İngiltere'de ki ise 2009 yılında tamamlanmıştır. Bu durumda İmam-Hatip Liseleriyle ilgili yapılan doktora tezlerinden en yeni olanı 2009 yılında ve İngiltere'de yapılan bir tez olmaktadır. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji anabilim dalında hazırlanan yüksek lisans tezi (Coşkun, 1999) ile Amerika ve İngiltere'de hazırlanan 3 doktora tezi İngilizce yazılmıştır. Diğer 45 tezin dili Türkçedir. Türkçe tezlerin tamamına yakını bu okullardaki eğitim öğretim sü-

recinin değişik konularını ve İmam-Hatiplerin paydaşlarına yönelik çalışmaları içermektedir[4] . İngilizce doktora tezlerin Amerika'da yapılanlardan birisi antropoloji alanında yapılan saha incelemesini içeren (Pak, 2002), diğeri de bu okulların tarihini Türkiye'nin sosyo-politik tarihi açısından ele alarak betimleyen bir çalışmadır (Tarhan, 1996). İmam hatipler üzerine yapılan en son doktora tezi olma özelliğini taşıyan İngiltere'de hazırlanan tez ise yine saha çalışmasına dayanan ve İmam-Hatip Okullarının Türkiye'deki İslami hareket içerisindeki rolünü ve etkinliğini inceleyen, bu okul mezunlarının siyasal alanlarda ve şehir hayatındaki aktivitelerini betimleyen bir çalışmadır (Özgür, 2009).

İmam-Hatipler Üzerine Yapılan Çalışmaların Sınıflandırılması

İmam-Hatip Okullarına dair yapılmış çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bunların bazı konu başlıkları altında yoğunlaştıkları anlaşılmaktadır. Bu çalışmalar ele aldıkları konular itibariyle şu başlıklar altında toplanmıştır:

-İmam-Hatiplere Taraf Olan Çalışmalar

-İmam-Hatiplerin Tarihsel Sürecine Yönelik Çalışmalar

-İmam-Hatiplere Yönelik Sosyolojik Çalışmalar

-İmam-Hatiplerdeki Eğitim Öğretim Sürecine Yönelik Çalışmalar

-İmam-Hatiplerin Paydaşlarına Yönelik Çalışmalar

Ana hatlarıyla bu başlıklar altında toplanmakla birlikte İmam-Hatiplere dair yapılan çalışmaların bazen birkaç başlığı birden ihtiva edebildiğini de belirtmek gerekir. Bibliyografyada yer alan çalışmaların, söz konusu başlıklardan hangisi için örnek oluşturduğuna dair özet bilgi vermek yerinde olacaktır.

İmam-Hatiplere Taraf Olan Çalışmalar

Cumhuriyet tarihi boyunca dinin birey ve toplum hayatında yerinin ne olması gerektiğine dair süregelen tartışmaların ve bu tartışmalar çerçevesinde oluşan söylem modellerinin kendilerini gösterdikleri en somut örneklerden biri olan İmam-Hatip meselesi bilimsel zeminden ziyade daha çok siyasal zeminde ele alınmış ve tarafların ideolojik mücadele araçlarından biri olmuştur. Bu kurumlara yönelik söylemleri en genel anlamda "İmam-Hatipleri savunan söylem" ve "İmam-Hatiplere eleştirel yaklaşan söylem" şeklinde ele almak mümkündür.

4 Aşağıdaki ilgili başlıklarda bu tezlere ilişkin veriler sunulmuştur.

İmam-Hatiplerin bu söylemler için ne pahasına olursa olsun yaşatılması ya da yok edilmesi gereken bir sembole dönüşmesi, bu kurumlara karşı önyargılarla hareket edilmesine ve ideolojik yaklaşımların ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte İmam-Hatip konusunda oluşan önyargı ve ideolojik tavırlar tarafların birbirlerini ötekileştirmesine ve karşı tarafın söyleminde de haklı yönler olabileceğinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Özellikle Tevhid-i Tedrisat Kanunu, sekiz yıllık kesintisiz eğitim, İmam-Hatip Okullarının niçin kurulduğu ve amaçlarının ne olduğu, bu okulların sayısı ve öğrenci mevcudu, mezunlarının üniversitelere girişi, bu okulların siyasal İslâm'la ilişkileri gibi konularda yanlı yaklaşımların izlerini görmek mümkündür.

Savunan söylem ve eleştirel yaklaşan söylem içerisinde İmam-Hatip Okullarını belli ideolojilerin geliştirilmesinde araçlar olarak gören yanlı yaklaşımları bulmak mümkündür. Eleştirel yaklaşan söylem ortaçağ karanlığını, dogmatik düşünceyi, tebaa anlayışını, ezberci eğitimi temsil ettiğini söyledikleri medreselerin devamı olarak İmam-Hatip okullarını nitelendirerek karşı çıkmaktadır. Tanilli'ye (2002) göre bu okullar kapitalist sistemin köylü çocuklarını uyutmak için açtığı okullardır ve bu okullarda din ile aydınlık birlikte düşünülemeyeceği için aydın din adamı yetiştirmek mümkün değildir. Savaş'a (2000, s.311) göre ise İmam-Hatipler Öğretim Birliği Yasası'nın din görevlisi yetiştirmek için açılmasını öngördüğü okullardır. Fakat bu okulların imam ve hatiplik gibi dini görevi görecek, memurların yetişmesini sağlayacak adedi geçecek şekilde başka deyişle milyonlarca çocuğu dini eğitime tabi kılacak şekilde gereğinden fazla açılması açıkça anayasaya ve eğitimde laiklik ilkesine aykırıdır. Bu okullar her ne kadar Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na göre açılmış olsalar da zaman içinde arka bahçeye dönüştürülerek bir rucu eyleminin odakları haline getirilmişlerdir (Sakaoğlu, 2003, s.283).

Eleştirel yaklaşan söylem içerisinde ideolojik olarak nitelendirilebilecek en göze çarpan çalışmalardan birisi Mahmut Adem'in çeşitli yerlerde yazdığı yazılarından derlenmiş "Devrim Yasaları Odağında Öğretim Birliği" adlı eseridir. Adem, Atatürkçü düşüncenin eğitim ilkelerini, ulusal eğitimi, Öğretim Birliği Yasası'nı ve önemini ele aldığı çalışmasında İmam-Hatiplere ilişkin düşüncelerine de sık sık yer vermiştir. Adem'e göre Öğretim Birliği Yasası'nın 4. maddesi İmam-Hatip Okullarında yalnızca dinsel hizmetlerin yerine getirilmesi ile ilgili görevlilerin yetiştirilmesini öngörürken 1950 sonrası Köy Enstitülerinin kapatılarak İmam-Hatiplerin gereğinden fazla açılması iki kanallı eğitim sistemine dönüşmeyi başlatmıştır. Bugün Türkiye'de yaşanmakta olan siyasal, toplum-

sal bunalımın kökeninde İmam-Hatip Okullarının mesleki lise niteliğini yitirip kimi şeriatçı partilere mücahit yetiştirmesi yatmaktadır. Bu okulların sayısını artırmadaki asıl amaç köktendincilerin özledikleri şeriat düzenini kurmak için gerekli altyapıyı hazırlamak, daha açık bir deyişle Afganistan'daki Talibanı yetiştirmektir. Bu okullarda öğrenim görenlerin çok önemli bir bölümü şeriat düzenine özlem duyar bir duruma gelmektedir. Kimi yörelerde İmam-Hatip öğrencileri Cumhuriyet bayramı törenlerine katılmamaktadır. Bu okulların hedefi 4. maddedeki din görevlisi yetiştirmenin çok ötesine geçmiş durumdadır. Asıl amaç İmam-Hatip kökenli vali, kaymakam, hâkim, savcı, doktor vs. yetiştirip kaleyi içten fethetmektir (Adem, 2001).

İmam-Hatiplere yönelik eleştirel yaklaşan söyleme karşı savunan söylemin de yazılarında çoğu zaman savunma psikolojisiyle de karşı taraf için niyet okumaları yaparak bilimselliğin dışında yanlı yaklaşıma düştüğü görülmektedir. İmam-Hatipleri eleştirenlerin aslında çok farklı niyetleri ve maksatları olduğu fakat onların gerçek niyet ve maksatlarını gizleyerek bu okulları ya laiklik ya da Atatürkçülük adına eleştirdikleri dile getirilmektedir (Öcal, 1995).

Savunan söylemin içine düştüğü diğer bir yanlı yaklaşım tarzı da bu okulları kendi ideolojilerini geliştirmek adına araç olarak görme şeklindeki yaklaşımlardır. Bunlardan birisi bu okulları Türk-İslâm ülküsünün geliştirilmesinin ve örnek Müslüman Türkün yetiştirilmesinin mekânları olarak gören anlayıştır. Bu anlayışa ilişkin en çarpıcı çalışmalardan birisi Sabri Akdeniz' in "Milli Eğitimimizde İmam-Hatip Okullarının Yeri ve Köy Enstitüleri" adlı eseridir. Akdeniz bu eserinde eğitime ilişkin yaklaşımını İmam-Hatip Okulları ve Köy Enstitülerini karşılaştırarak ele almıştır. Akdeniz'e göre eğitimin en temel işlevi iyi yurttaş yetiştirmektir. Çalışmasında öncelikle Türk insanının ayırdedici özelliklerini sıralayarak mevcut eğitim kurumlarını bunlara göre değerlendirmeye çalışmıştır. Ona göre Türk varlığının korunması ve devamının sağlanması, eğitimin millileştirilmesine ve Türk çocuğunun töre, inanç, gelenek, her türlü değer ölçüsü ve hayat anlayışı ile milli Türk insanı olarak yetiştirilmesine bağlıdır. Okuldaki eğitim örnek Müslüman Türk ailesi doğrultusunda olmalıdır. Buna hizmet edecek milli Müslüman Türk örneğine en yakın eğitim kurumları İmam-Hatip Okullarıdır (Akdeniz, 1971).

İmam-Hatip Okullarını araç olarak görme şeklindeki yaklaşıma bir diğer örnek de Hayrettin Karaman'ın "İmam-Hatiplilik Şuuru" adlı eseridir. Karaman 90'lı yıllardaki konferans konuşmalarından oluşan eserinde hedef olarak belirlediği İslamlaşmanın eğitim öğretim yoluyla gerçekleştirilebileceğini belirte-

rek bu hedefe ulaşmada İmam-Hatip okullarını araç olarak görmektedir. Ona göre bu hedefi gerçekleştirmek için en uygun camia elemanı, konumu, teşkilatı, programı ve liyakatı itibariyle İmam-Hatip camiasıdır. İmam-Hatiplilik bir diplomaya sahip olmaktan çok belli bir zihniyeti, imanı taşıyanların bir sembolüdür ve İslami kimliğin oluşturulmasında son derece önemlidir (Karaman, 2005).

İmam-Hatiplerin belli ideolojilere karşı araçsal olarak kullanıldıklarına ilişkin analizlerden birisi de bu okullara yönelik devlet yaklaşımı ile ilgilidir. Bu okulların devlet tarafından ya komünizm gibi zararlı ideolojilere karşı din duygusunu güçlendirerek toplumsal yapının dirlik ve düzenini sağlama düşüncesine ya da halkın dini konulardaki ihtiyaç ve beklentilerinin kontrollü bir şekilde sağlanarak aşırı dini akımları önlemede araç olarak kullanıldıkları iddia edilmektedir. Kara'ya (2008) göre bu okullar Cumhuriyet ideolojisinin din anlayışının bir ürünü olarak sistemin içinde kalacak milli "yeni Akseki tipleri" yetiştirmede sistemin kompartımanlarından birisi olmuşlardır. Bu konudaki devlete olan güvensizliğin bir sonucu olarak kimi muhafazakâr çevreler de bu okullar aracılığıyla modern hayatın gerekleriyle dinin kaynaştırılmaya çalışılmasındaki asıl amacın İslâm'ı asli unsurlarından soyutlayarak etkisizleştirilmesi olduğunu düşünerek karşı çıkmışlardır (Parmaksızoğlu, 1966). Buna yönelik dikkat çeken diğer bir çalışma Faruk Köse'nin "Kesintisiz Cinayeti" adlı eseridir. Temel olarak sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim kararını eleştirdiği eserinde Köse, Cumhuriyet dönemi yeni düzenin dinle ilişkisini ve dine yaklaşımını inceleyerek buradan din eğitimi politikalarını sorgulamaktadır. Devletin İmam-Hatip Okulları ile amacının rejime sadık ve devlet İslâm'ını topluma benimsetecek imamlar yetiştirmek olduğunu belirtmektedir (Köse, 1998).

Görüldüğü gibi İmam-Hatip Okulları gerek Kemalist rejimin ve Cumhuriyetin kazanımları için tehdit oluşturduğu gerekçesiyle eleştirel yaklaşan söylem tarafından, gerekse de Türk-İslam ülküsüne ya da İslamlaşma fikrine hizmet araçları olarak düşünen savunan söylemle birlikte aşırı dini akımlara ve komünizm gibi tehlikelere karşı halkı kontrol altında tutmada araç olarak gördüğü iddia edilen resmi söylem tarafından ideolojik mücadele araçlarından biri haline getirilmiştir.

İmam-Hatiplerin Tarihsel Sürecine Yönelik Çalışmalar

İmam-Hatiplerin kuruluşlarından bugüne kadar yaşadıkları tecrübelerin işlendiği pek çok çalışma bulunmaktadır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda İmam-Hatip Okullarının Osmanlı döneminden itibaren kökenleri, açılıp kapatılmaları,

bu okullara yönelik olumlu ve olumsuz yaklaşımlar, yaşadıkları kurumsal tecrübeler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili farklı iddiaları aydınlığa kavuşturacak belirli dönemlere ilişkin monografik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Söz konusu çalışmalarda İmam-Hatiplerin siyasal ve toplumsal olaylarla ilişkili bir biçimde bir bütün olarak dinamik bir tarih anlayışıyla ele alınmasından ziyade kronolojik olaylar dizisi şeklinde ele alındığı görülmektedir. Diğer bir deyişle İmam-Hatiplerin tarihsel sürecinin ulusal ve uluslar arası boyutlu gelişmelerle neden sonuç ilişkisi içerisinde ele alan çalışmalara rastlanmamaktadır.

Bu kategoride dikkat çeken araştırmalar Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden Mustafa Öcal tarafından gerçekleştirilmiştir. Aynı konuyla ilgili çoğu lisansüstü tezlere danışmanlık da yapan Öcal, makalelerinde kökenlerini Osmanlı döneminde 1913'te İstanbul'da açılan Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba olarak belirttiği İmam-Hatip Okullarının tarihsel süreçte geçirdiği safhaları kronolojik olaylar dizisi şeklinde ele almıştır. Özellikle 1924 yılında açılan ve 1930 yılında kapatılan son iki İmam-Hatip Mektebi olan İstanbul ve Kütahya İmam-Hatip Mektepleri üzerine yaptığı derinlemesine araştırmalar ilgi çekicidir. Söz konusu mektep mezunlarıyla mülakatları da içeren araştırmalarında, pek çok eğitim tarihi çalışmasında belirtildiğinin aksine İmam-Hatip Mekteplerinin öğrenci ilgisizliğinden dolayı değil o dönemin siyasi tercihlerinden dolayı kapatıldığını iddia etmiştir (Öcal, 1991, 1999, 2003, 2008).

İmam-Hatip Okullarını konu edinen ilk çalışmalardan sayılabilecek eser Nahid Dinçer tarafından yazılan "1913'ten Günümüze İmam-Hatip Okulları Meselesi" adlı eserdir. Dinçer 1974 yılında yazdığı eserinde milli eğitim sistemimiz için çok önemli gördüğü bu okulları kuruluşlarından itibaren geçirdikleri safhaları bu okullar çevresinde yürütülen tartışmalarla birlikte anlatmaktadır. Konuyla ilgili diğer bir önemli çalışma Halis Ayhan'ın Türkiye'de Din Eğitimi adlı eseridir. Ayhan eserinde özellikle meclis tutanakları, komisyon raporları gibi resmi belgelerle destekleyerek okullardaki din dersleri ve yüksek din öğretimiyle birlikte İmam-Hatip okullarındaki gelişmeleri 1920'den 1998 yılına kadar ele almaktadır.

İmam-Hatiplerin tarihine ilişkin yapılan birkaç lisansüstü tezden birisi de Ahmet Ünsür tarafından İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde doktora tezi olarak yapılan "Bir Mesleki Eğitim Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri" adlı çalışmadır. Daha sonra kitap olarak da yayınlanan çalışmada Ünsür, öncelikli olarak bir mesleki eğitim kurumu olarak ele aldığı İmam-Hatip Liselerinin Milli

Eğitim Kanunu ile başlayan genel liseleşme sürecini ve ortaya çıkan gelişmeleri değerlendirmektedir. Araştırmada konu özellikle hükümet programları, kalkınma planları, milli eğitim şuraları çerçevesinde ele alınmakta ve ilgili istatistikî bilgilerle desteklenmektedir.

İmam-Hatiplere Yönelik Sosyolojik Çalışmalar

İmam-Hatip Okullarını konu alan az sayıdaki sosyolojik nitelikli çalışmanın İlahiyat Fakültelerindeki Din Sosyolojisi bilim dallarından ziyade sosyoloji bölümlerinde yapıldığı görülmektedir. Bu okullarla ilgili sosyolojik çalışmaların çoğu Bahattin Akşit'e aittir. Akşit'in Türkiye'deki İslam gerçeğine ve İmam-Hatip okullarına yönelik ilgisi Chicago'da 1977-78 yıllarında Fazlurrahman'dan ders alması ve etkilenmesiyle başlamıştır. Aynı tarihlerde Ford Vakfı'nın desteklediği Fazlurrahman'ın başkanlığını yaptığı "Toplumsal Değişme ve İslamiyet" başlıklı araştırma projesine dâhil olmuştur. Bu proje kapsamında Türkiye'de eğitimin medreselerden modern eğitime geçiş sürecini ve İmam-Hatip okullarının bu sürecin sonucunda açılması ve şekillenişinin analizini yapma işini üstlenmiştir. Akşit'in konuyla ilgili ilk makalesi ODTÜ'nün Beşeri Bilimler dergisinde 1986 yılında yayınlanmıştır.

Akşit İmam-Hatipler üzerinde yaptığı ampirik araştırmalarda illerin sosyo-ekonomik durumlarıyla İmam-Hatip okullaşma oranı arasında korelasyon kurmaya çalışmıştır. 1970'lerin başındaki resmi istatistiki verileri kullandığı araştırmasına göre İmam-Hatip okullaşma oranı büyükşehirlerde düşük, orta kentlerde yüksek ve Türkiye'nin doğusuna doğru gidilince yine düşüktür. Memur ve ücretli işçilerin yoğun olarak yaşadığı illerde genel lise ve teknik-mesleki lise eğitimine ağırlık verilirken; zanaatkâr ve esnafın yoğun olduğu illerde ise İmam-Hatip Okulu eğitimine ağırlık verilmiştir (Akşit, 1991). Akşit'in aynı konuda yüksek lisans tezi yaptırdığı Coşkun'la birlikte "Türkiye'nin Modernleşmesi Bağlamında İmam-Hatip Okulları" başlıklı 2004 yılında yayınlanan yazı da ise İmam-Hatip Okulları konusunda geldikleri noktayı özetlemektedir: Ona göre İmam-Hatip Liselerinin toplumsal tabanı kendi hesabına çalışan küçük işletmeler, beyaz yakalı çalışanlar ve işçilerden oluşmaktadır. Çocuklarını bu okullara gönderenlerin eğitim seviyesi genel liselerle karşılaştırılınca daha düşük olmasına rağmen bu grubun giderek kültürel sermayesi daha yüksek olan grupları da kısmen içermeye başladığı görülmektedir (Akşit-Coşkun, 2004).

Bu konuyla ilgili diğer önemli bir çalışma da Bedri Mermutlu'nun "İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı" adlı makalesidir. Yazar makalesinde Türk

toplumunun İmam-Hatip Okulları tecrübesini köyden kente göç, modernleşme, sekülerleşme ve muhafazakârlaşma gibi süreçlerle birlikte değerlendirmeye tabi tutmuştur. Mermutlu'ya göre İmam-Hatip Okullarındaki değişimi toplumsal yapıdaki değişimden bağımsız olarak anlamak mümkün değildir. İkinci Dünya Savaşı öncesi daha ziyade köyde yaşayan Türk toplumunun okulu Köy Enstitüleri iken kente hızlı göçle birlikte kentlileşmek ve dindarlaşmak isteyen insanların yollarını birleştiren kurum İmam-Hatip Okulları olmuştur. Muhafazakâr kesimin yıllar içinde almış olduğu mesafe bu okulları liseleştirerek kentin okulları haline getirmiştir. Muhafazakâr talebin genişlemesi oranında İmam-Hatiplerin hem niceliğinde hem niteliğinde değişmeler yaşanmıştır. Bu okulları meslek okulları niteliğinden uzaklaştırarak genel lise konumuna getiren ana motif üniversiteye giriş meselesidir. Sanılanın aksine İmam-Hatip Okulları Türkiye'de İslamcı-muhafazakâr gelişmeyi belirlemiş değil İslamcı-muhafazakâr gelişme İmam-Hatipleri biçimlendirmiştir. Mevcut durumda dinci muhafazakâr kesim gibi İmam-Hatip öğrencisini de yöneten motivasyon, seküler alanlara eklemlenme isteği yani kendini farklılaştırma yönünde değil bütünleştirme yönündedir. Her ne kadar paradoks gibi gözükse de İmam-Hatip Liselerinin sayıca artması bu okulların sekülerleşmesiyle ilgilidir. Bu okullar kendilerine kuşku ve art niyet beklentisiyle bakanları bile şaşırtacak kadar dünyevi alanla bütünleşmiş olmalarına rağmen bu konuda gelenekleşmiş karşı duruşları bir türlü ikna edememişlerdir. Mermutlu'ya göre bu okulların son yıllarda karşı karşıya kaldıkları sorunların temel faktörü artık kendilerinin de denetleyemedikleri biçimde şartlandıkları ve kapıldıkları seküler gidişten başka bir şey değildir (Mermutlu, 2008).

Mehmet Ali Gökaçtı'nın "Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler" adlı eseri de hem tarihsel hem de sosyolojik nitelikte sayılabilecek diğer bir önemli çalışmadır. Gökaçtı Osmanlının son döneminde yaşanan modernleşme süreci ile eğitime yansımasını ve oluşan mektep medrese ikilemini ayrıntılı bir şekilde irdelediği eserinde İmam-Hatip okullarını hiçbir İslam ülkesinde olmayan bir deneyimin sonucunda ortaya çıkan modern eğitim kurumları olarak tanımlamaktadır. Osmanlının son döneminde yaşanan modern olanla geleneksel olan karşıtlığında geleneksel tarafın en belirleyici vasfı olarak dinin modernliğin karşıtlığına oturtulduğunu, bu tavrın Cumhuriyet Türkiye'sine de yansıyarak katı laikler tarafından İmam-Hatip Okullarına karşı çıkıldığını belirtmektedir. Modern tarih yazıcıların iddia ettiği gibi modernlik ile dindarlığın çatışma içerisinde olmadığını iddia eden yazar, Türkiye'ye özgü bir durum olarak geleneksel değerlerin modernleşme karşısında erimek yerine bizzat onunla girdiği etkile-

şim sonucunda yeni bir şekil alarak güçlenip yaygınlaştığını, İmam-Hatiplerin böyle bir modelin tezahürü olduğunu ifade etmektedir. Betimlemeye çalıştığı İmam-Hatiplere, devletin ya da farklı toplumsal kesimlerin yaklaşımlarını irdelemektedir (Gökaçtı, 2005).

Bu çalışmaların dışında bu başlıkta Necdet Subaşı'nın "İmam-Hatipler Üzerine: Teolojik Birikimin Modern Kaynakları" adlı makalesi ile Faruk Özcan tarafından hazırlanan "Sosyo-İdeolojik ve Sembolik Yönüyle Türkiye`de Örgün Din Eğitimi: İmam-Hatip Liseleri Örneği" ve Mustafa Kemal Coşkun tarafından hazırlanan "Comparative Study of Secondary Schools in Turkey, Example of İmam-Hatip Schools (Türkiye'de Orta Dereceli Okulların Karşılaştırmalı Bir Çalışması: İmam-Hatip Okulları Örneği)" adlı yüksek lisans çalışmaları zikredilmeye değerdir. Ayrıca Türkiye'deki toplumsal değişme, din-toplum-devlet-siyaset ilişkileri, modernleşme, sekülerleşme muhafazakârlık, toplumsal bütünleşme veya farklılaşma gibi sosyolojik konuların işlendiği çalışmalar içerisinde İmam-Hatip Okullarına yönelik değerlendirmelerin de bulunduğu sosyolojik nitelikli yerli ve yabancı pek çok çalışma vardır[5] .

İmam-Hatiplerdeki Eğitim Öğretim Sürecine Yönelik Çalışmalar

İmam-Hatip Liselerinin çoğunlukla ideolojik ve siyasal düzeydeki tartışmalara konu edilmesi, bu okullara ilişkin ilgi ve çalışmaların da söz konusu alanlarda yoğunlaşmasına ve bu okullardaki eğitim öğretim sürecine yönelik nitelikli araştırmaların sınırlı sayıda kalmasına neden olmuştur. İlgili literatür incelendiğinde bu okullardaki eğitimin niteliğine ilişkin çalışmaların çoğunlukla yüksek lisans tez çalışması düzeyinde ele alındığı görülmektedir. İmam-Hatipleri konu alan tespit edilen 41 yüksek lisans tezinden 24'ü eğitim öğretim süresiyle ilgilidir. Bu tezlerden 17'si bu okullardaki meslek derslerine ilişkin yapılmıştır. Bu derslerden Arapçayla ilgili olarak beş, Fıkıh, Kuran-ı Kerim, Hadis, Tefsir, Hitabet dersleriyle ilgili ikişer, Kelam ve Siyerle ilgili de birer tez yapılmıştır. Arapça dersinin ön plana çıkmasının nedeni bu dersle ilgili İlahiyat Fakülteleri dışında Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde de çalışılmış olmasıdır. Söz konusu tezlerin hemen hemen tamamı bu derslerin öğretimi, karşılaşılan güçlükler, ders programları ve ders kitaplarına ilişkin olarak hazırlanmıştır. İmam-Hatip Liselerinde izlenen yöntemlerle ilgili olarak ise sadece bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

5 Bibliyografyada yer almayan bu çalışmalara Gotthard Jaschke'nin "Yeni Türkiye'de İslamlık", Ümit Cizre'nin(edit) "Secular and Islamic Politics in Turkey", Şerif Mardin'in, "Türkiye'de Din ve Siyaset", Erol Güngör'ün "İslam'ın Bugünkü Meseleleri", İsmail Kara'nın, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam", Necdet Subaşı'nın "Ara Dönem Din Politikaları" gibi çalışmaları örnek verilebilir.

Bu başlıkla ilgili olarak zikredilmesi gereken diğer tezler ve konuları ise şöyledir: İmam-Hatip lisesi meslek dersi öğretmenlerine yönelik olarak Suat Cebeci'nin 1994 yılında tamamladığı "İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersi Öğretmenlerinin Yeterlikleri" başlıklı doktora teziyle aynı konuda hazırlanan iki yüksek lisans tezi; Önder Arpacı tarafından 1997 yılında tamamlanan İmam-Hatip Liselerinde Öğrenci-Öğretmen İletişimi ve Doyum Problemleri başlıklı doktora tezi; Feyzi Uluğ tarafından 1988 ve Mustafa Uyar tarafından 1989 yılında yapılan İmam-Hatip Lisesi müdürlerine ve yönetim fonksiyonlarına ilişkin doktora tezleri bu konuyla ilgili diğer çalışmalardır.

Bu tez çalışmalarının dışında doğrudan bu konuyla ilgili olarak tespit edebildiğimiz sadece iki yayın bulunmaktadır. Söz konusu bu yayınlar da Değerler Eğitim Merkezi'nin organize ettiği iki çalışma toplantısında sunulan bildirilerden oluşmaktadır. "İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim" başlığını taşıyan ilk eserde 6-7 Aralık 2003 tarihinde yapılan İmam-Hatip Liselerinde eğitim ve öğretim konulu çalışma toplantısında sunulan bildiriler yer almaktadır. Kitapta İmam-Hatiplerle ilgili teorik bildirilerin yanı sıra meslek dersleri öğretim programları, özel öğretim yöntemleri ve ders materyallerine ilişkin çalışmalar yer almaktadır. İmam-Hatip Liseleri'nde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı? başlığını taşıyan diğer eser de yine aynı merkez tarafından İstanbul ve Bursa'daki İmam-Hatip Liseleri meslek dersi öğretmenlerinin katıldığı çalışma toplantısında yapılan sunumları içeren eserdir. Bildirilerde öğretmenler meslek derslerinin öğretimi ile ilgili olarak yöntem, teknik ve kullandıkları materyallere ilişkin tecrübelerini paylaşmaktadır.

Söz konusu bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde İmam-Hatip Liselerindeki eğitim öğretime ilişkin olarak; ders programlarının yüksek lisans çalışmalarında ele alındığı ve bu konuyla ilgili sadece iki çalışma toplantısının düzenlendiği, öğretmen yeterliklerine ilişkin olarak biri doktora olmak üzere üç tez çalışması yapıldığı, bunun dışında öğretim yöntemlerine, öğretim materyallerine, ölçme ve değerlendirme gibi konularda yeterli sayıda ya da nitelikte çalışmanın yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum bu okulların varlığına ilişkin çalışmalardan ziyade bu okullardaki eğitim öğretimin niteliğine yönelik daha ciddi çalışmaların yapılması gerektiğini göstermektedir.

İmam-Hatiplerin Paydaşlarına Yönelik Çalışmalar

Özellikle 1990'lardan itibaren İmam-Hatip Okullarına yönelik sürdürülen ideolojik ve siyasi söylemlerin ya da öne sürülen iddiaların daha ziyade bu okulların

paydaşlarına ilişkin olması pek çok çalışmada bu konunun da yer almasına ve konuyla ilgili birçok tez hazırlanmasına neden olmuştur. Bu okulların hangi nitelikte insan yetiştirdikleri, bu okul mensuplarının hangi değerlere ve düşüncelere sahip oldukları, modern değerler konusundaki düşünceleri, bu okullara ilginin nedenleri, mezunlarının üniversitede tercih ettikleri alanlar ve tercih nedenleri gibi konular çeşitli çalışmalara ve tezlere konu edilmiştir.

Bu konuyla ilgili hazırlanmış tezlerin tamamı yüksek lisans tezi olup bu tezlerin büyük çoğunluğunu öğrencilere ilişkin yapılmıştır. Bu tezlerde öğrencilerin beklenti ve sorunları (4) dini inanç, tutum ve davranışları (2) sorumluluk dini sorumluluk, şiddet eğilimleri, din toplum ilişkilerine bakışları konu edilmiştir. Üç tezde de İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin genel lise öğrencileriyle kişilik özellikleri, sosyo-kültürel ve siyasal farklılaşmalar ile popüler müziğe yaklaşımları açısından karşılaştırılması yapılmıştır. İki tez de İmam-Hatiplere talebi etkileyen etmenleri ve anne babaların bu okulları tercih nedenlerini konu edinmiştir.

Söz konusu tezler ve ilgili birkaç makale ve bildirinin dışında İmam-Hatiplerin paydaşlarına ilişkin nitelikli bir çalışmanın yapıldığını söyleyebilmek güçtür. Burada zikredilebilecek en önemli çalışma TESEV tarafından Ruşen Çakır, İrfan Bozan ve Balkan Talu'ya 2004 yılında hazırlatılmış "İmam-Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler" başlıklı rapordur. Raporda, literatür taramasının yanı sıra, öğrenci, öğretmen, idareci, mezun ve veli ile derinlemesine yapılan mülakata ek olarak bazı sivil toplum kuruluşları, eğitim sendikaları, ilgili bürokratlar, siyasetçiler, eğitim bilimciler, sosyal bilimciler ve gazetecilerle yapılan görüşmelere yer verilmiştir. Gazetecilik teknik ve yöntemlerine başvurularak hazırlanan rapor İmam-Hatiplerle ilgili geniş paydaşlara ulaşması açısından önem taşımaktadır.

Bibliyografya Hakkında Açıklama

İmam-Hatip Liseleriyle ilgili bibliyografya çalışmamızda önce, ne tür çalışmaların İmam-Hatip literatürü içerisinde değerlendirileceği, ilgili literatürün hangi zaman dilimini kapsayacağı ve çalışmaların nasıl tespit edileceği belirlenmiştir. Buna göre bu çalışmada şu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır:

- Bu çalışmaya İmam-Hatiplere ilişkin yazılan kitaplar, bilimsel dergilerde yazılmış makaleler, bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriler, tamamlanmış lisansüstü tezler ve kitap bölümleri dâhil edilmiştir. Bunların dışındaki gazetelerde

ya da bilimsel hakemli olmayan dergilerde yayınlanan yazılar dâhil edilmemiştir. Yine içerisinde İmam-Hatiplere ilişkin değerlendirmelere yer verse de ana teması olmayan kitaplara yer verilmemiştir.

- Bu çalışma İmam-Hatiplere ilişkin yazılan Türkçe ve İngilizce çalışmalarla sınırlandırılmıştır. Bu iki dilin dışında yazılan çalışmalar kapsam dışında bırakılmıştır.

- İmam-Hatiplerin tekrar açıldıkları 1951 yılından kesintisiz olarak günümüze kadar geldikleri süreçteki çalışmalar kapsam içinde değerlendirilmiştir. 2011 yılı içerisinde ise literatür taramanın tamamlandığı Mayıs ayı öncesi çalışmalar yer almıştır.

- Literatür hazırlanırken tezler YÖK'ün ana sayfasında yer alan Nisan 2011 tarihi itibari ile ulusal tez merkezinde yapılan aramalar neticesinde tespit edilmiştir. Diğer Türkçe çalışmaların tespiti için İSAM (İslami Araştırmalar Merkezi), Milli Kütüphane ve Ulakbim gibi araştırma kanalları ile İlahiyat Fakülteleri dergileri ve sosyal bilimler alanında önde gelen çeşitli dergiler ve ilgili alanda yazılmış eserlerin kaynakçaları taranmıştır. İSAM kütüphanesinden bizzat faydalanılmıştır. İngilizce kaynakların tespitinde, İnönü ve Sakarya üniversitelerinin abone oldukları İngilizce veritabanları (EBSCO, ERIC, Informaworld, Jstor, ProQuest vs.) kullanılmıştır. Söz konusu taramalar Mart-Mayıs 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

- Literatürde doğrudan İmam-Hatiplere yönelik yapılan bilimsel toplantılarda sunulan bildirilerin künyeleri ayrı ayrı verilmekle birlikte araştırmacılara kolaylık olması maksadıyla söz konusu bildirilerin toplandığı kitaplara da yer verilmiştir. Ayrıca bir doktora tezi kitap olarak yayınlanmış ise literatürde her ikisine de yer verilmiştir.

- Literatürde ilgili çalışmalar araştırmacılara rahatlık sağlaması açısından tezler; makale, bildiri, kitap bölümleri ve kitap ve raporlar olmak üzere üç grupta yer almıştır.

- Çalışma en nihayetinde tüm bu kanallardan tespit edebildiğimiz çalışmalarla sınırlıdır. Tüm çabalara rağmen kuşkusuz eksiklikler ve yetersizlikler bulunacaktır. Eserlerin künyelerinde (tarih, sayı, yayınevi vs.) yanlışlıklar da olabilir. Literatür oluşturulurken ilgili araştırma kanallarının verdiği bilgiler mümkün olabildiğince kontrol edilmiştir.

İmam-Hatipler Üzerine Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası

Tezler

Akçayöz, Harika. Anadolu Lisesi ve İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri Arasındaki Sosyo-Kültürel ve Siyasal Farklılaşma (Diyarbakır örneği) , Y.lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2003. Danışman: Y. Doç. Dr. Rüstem Erkan

Akdoğan, Ali. İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Hadis Dersi Programının Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1994, Danışman: Doç. Dr. Hüseyin Peker

Altunsaray, Musa. İmam-Hatip Liselerine Talebi (İstemi) Etkileyen Etmenler, Y.lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000 Danışman: Doç. Dr. Kasım Karakütük

Arpacı, Önder. İmam-Hatip Liselerinde Öğrenci-Öğretmen İletişimi ve Doyum Problemleri, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1997, Danışman: Prof.Dr. M. Faruk Bayraktar

Arslan, Ahmet. İmam-Hatip Liselerindeki Kelam Dersi Programının Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997 Danışman: Doç.Dr. Mehmet Emin Ay

Bakioğlu (Bayraktar), Ayşe. İmam-Hatip Liseleri (Plan, Program, İstihdam), Y.lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Danışman, 1985, Prof. Dr. Saffet Bilhan

Cangir, Mücella. İmam-Hatip Liselerinde Arapça Öğreniminde Karşılaşılan Sorunlar, Y.lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2002, Danışman: Prof. Dr. Azmi Yüksel

Cebeci, Suat. İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Yeterlilikleri, Doktora tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, Danışman: Prof.Dr. Beyza Bilgin

Cerrah, Lokman. İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin 'Din-Toplum İlişkileri' Konusundaki Mülahazaları (Erzurum Örneği) , Y.lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, Danışman: Doç. Dr. Fazlı Polat

Coşkun, Mustafa Kemal. Comparative Study of Secondary Schools in Turkey, Example of İmam-Hatip Schools [Türkiye'de orta dereceli okulların karşılaştırmalı bir çalışması: İmam-hatip okulları örneği], Y.lisans Tezi, Orta

Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999 Danışman: Prof. Dr. Bahattin Akşit

Çevik, Mehmet. İmam-Hatip Liselerinde Hitabet Dersi ve Eğitimi, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1995, Danışman: Y.Doç.Dr. Mustafa Öcal

Daşkın, Abdurrahman. İmam-Hatip Liselerinde İzlenen Yöntemler Nelerdir? , Y.lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2007, Danışman: Prof.Dr. M. Şevki Aydın

Demir, Ömer. İmam-Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Öğretimi, Y.lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1997 Danışman: Doç.Dr. Mualla Selçuk

Demirtaş, Kenan. Hadis Öğretimine İmam-Hatip Liseleri Gelişim Modeli Çerçevesinde Bir Yaklaşım, Y.lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001 Danışman: Prof.Dr. Mualla Selçuk, Prof.Dr. İsmail Hakkı Ünal

Doğan, Ahmet. 1997 Yılından Sonraki Dönemde İmam-Hatip Liselerindeki Gelişmeler (Adana Örneği) , Y.lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006, Danışman: Doç.Dr. Zeki Salih Zengin

Döğen, Hayrul. Tevhid-İ Tedrisat Kanunu ve İmam ve Hatip Mektepleri, Y.lisans Tezi Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1992, Danışman: Y.Doç.Dr. Mustafa Öcal

Dündar, Fatma Gonca. Çocuklarını İmam-Hatip Lisesine Gönderen Anne Babaların İmam-Hatip Liselerini Tercih Nedenleri ve Beklentileri (Yozgat İli Örneği) , Y.lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü 2008, Danışman: Prof. Dr. Meral Uysal

Ekşi, Halil. İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri İle Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması, Y.lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1998, Danışman: Doç.Dr. Halis Ayhan

Ertürk, Nazan. Türkiye'de Arapça Öğretimi Açısından "İmam-Hatip Liseleri Yeni Programa Uygun Arapça" Adlı Ders Kitabı Serisinin Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2004 Danışman: Y.Doç.Dr. Cihaner Akçay

Eyimaya, Muzaffer. İmam-Hatip Liselerinde Tefsir Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme, Y.lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006, Danışman: Prof. Dr. Nevzat Yaşar Aşıkoğlu

Işık, İrfan. İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Arapça Dersi Müfredatının İncelenmesi, Y.lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü 2005, Danışman: Prof. Dr. Emrullah İşler

Kanal, İsa. İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Şiddet Eğilimlerinin Çok Yönlü Olarak İncelenmesi [İstanbul İli Anadolu Yakası Örneği] , Y.lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008 Danışman: Doç. Dr. Halil Ekşi

Kantar, Harun. İmam-Hatip Liselerinde Kuran-ı Kerim Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme (Sivas Örneği), Y.lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2008, Danışman: Prof. Dr. Nevzat Yaşar Aşıkoğlu

Karaca, Mahmut. İmam-Hatip Liselerinde Arapça Öğretimi ve Arapça Ders Kitaplarının Tahlili, Y.lisans Tezi Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1992 Danışman: Doç.Dr. Erol Ayyıldız

Karacoşkun, M. Doğan. İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1994, Danışman: Doç.Dr. Hüseyin Peker

Karateke, Tuncay. İmam- Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Batman ili örneği) , Y.lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010 Danışman: Prof. Dr. Şuayp Özdemir

Kaya, Feyza. 15-16 Yaş İmam-Hatip Lisesi Ergenlerinde Sorumluluk ve Dini Sorumluluk Seviyelerinin İncelenmesi, Y.lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000 Danışman: Prof.Dr. Faruk Bayraktar

Konal, Salim. İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Mesleki Problemleri, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1995, Danışman: Y.Doç.Dr. Mevlüt Kaya

Köse, Nuri. İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Tefsir Dersi Programının Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, Danışman: Y.Doç.Dr. Mevlüt Kaya

Mehmed, Enfes Ali. Bulgaristan'da Bir Din Eğitimi Öğretimi Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri: Beklenti ve Sorunlar, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2007 Danışman: Y.Doç.Dr. Mehmet Şanver

Özcan, Faruk. Sosyo-İdeolojik ve Sembolik Yönüyle Türkiye'de Örgün Din Eğitimi: İmam-Hatip Liseleri Örneği, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006, Danışman: Y.Doç.Dr. Bedri Mermutlu

Özdemir, Şuayip. İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Fıkıh Dersi Programının

Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1994, Danışman: Doç.Dr. Hüseyin Peker

Özgür, İren. Imam-Hatip Schools and the Islamic Movement in Turkey, Ph.D. diss., University of Oxford, 2009.

Özüdoğru, Halide Nur, İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini İnanç ve Tutumları İle Sosyo-Kültürel Beklenti ve Sorunları (Konya Örneği) , Y.lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003 Danışman: Doç. Dr. Mehmet Bayyiğit

Pak Soon-Yong, At the Crossroads of Secularizm and Islamism, Ph.D. diss., University of Wisconsın-Madison, 2002.

Polat, İbrahim. Türkiye'de Arapça Öğretimi Açısından İmam-Hatip Liseleri İçin Arapça Adlı Ders Kitabı Serisinin Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü 2003, Danışman: Doç.Dr. Musa Yıldız

Tahsin Ergül. Fıkıh Dersi Müfredat Geliştirme Programı Üzerine Bir Araştırma, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1997, Danışman: Y.Doç.Dr. Mehmet Akif Kılavuz

Tarhan Mehmet, Religious Education In Turkey: A Socia-Historical Study of The Imam Hatip Schools, Ph.D. diss., Temple University, 1996.

Taşçı, Cuma. İmam-Hatip Liselerinde Meslek Dersi Öğretiminin Yeterlik Durumu ve Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Temel Yeterliklere Sahip Olma Düzeyleri, Y.lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006, Danışman: Doç. Dr. Abbas Çelik

Taşpınar, Aişe Sıddıka. İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okullardan Beklentileri ve Kendilerini Nasıl Değerlendirdikleri, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1994, Danışman: Doç.Dr. Hüseyin Peker

Topcuk, Ali. İmam-Hatip Liselerinde Kur`an-ı Kerim Öğretiminin Verimliliği, Y.lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1995 Danışman: Doç.Dr. Selahattin Parlatır

Torun, Tuğba. Türk Aydınlarının Dine ve Din Eğitimine Bakışları (Türk Basınında Din-Ahlak Öğretimi ve İmam-Hatip Liseleri İle İlgili Yazılanlar 1997-2000) , Y.lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003 Danışman: Prof.Dr. Halis Ayhan

Türkmen Gül, Emine. İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları,

Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1998, Danışman: Y.Doç.Dr. Akif Kılavuz

Uluğ, Feyzi. Anadolu ve İmam-Hatip Liseleri Müdürlerinin Önderlik Davranışları, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1988 Danışman: Prof.Dr. Saim Kaptan

Uyar, Mustafa. Yönetim Fonksiyonları Açısından İmam-Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi, Doktora tezi, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989 Danışman: Doç.Dr. Abdullah Özbek

Ünsür, Ahmet. Bir Mesleki Eğitim Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1995, Danışman: Prof.Dr. Sabahattin Zaim

Yıldırım, Bekir. İmam-Hatip Liselerinde Siyer Dersinin Öğretimi, Y.lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2007, Danışman: Doç.Dr. Recep Kaymakcan

Yüksel, Reyhan. Genel Lise ve İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Popüler Müziğe Yaklaşımı, Y.lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2007, Danışman: Y.Doç.Dr. Ahmet Faruk Kılıç

Yıldız, Ünlü. İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999 Danışman: Y.Doç.Dr. Mustafa Öcal

Makale, Bildiri ve Kitap Bölümleri

Acar Abdullah, "İmam-Hatiplinin Misyonu" Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, ss:115-118.

Adam, Hüdaverdi. "The Profile Of Imam-Hatip Schools In Contemporary Turkey(From the Beginning until 1997)" Akademik Araştırmalar Dergisi, sayı 19, 2003, ss 163-182.

Akpınar, Aylin. "The Making of a Good Citizen and Conscious Muslim through Public Education: The Case of_Imam Hatip Schools," Education in Multicultural Societies: Turkish and Swedish perspectives (ed Marie Carlson,Annika Rabo,Fatma Gök), Swedish Research Institute in Istanbul, 2007, pp 161-178

Akşit, B. (1991) "Islamic Education in Turkey: Medrese Reform in Late Ottoman Times and Imam- Hatip Schools" published in R. Tapper (ed.) Islam in Modern Turkey: Religion Politics and Literature in a Secular State London:

I B Tauris and School for Oriental and African Studies, University of London, 1991.

Akşit, Bahattin. "Imam-Hatip and Other Secondary Schools in the Context of Political and Cultural Modernization of Turkey", Journal of Human Sciences, METU, vol.5, No.1, 1986, pp.25-41

Akşit, Bahattin, Coşkun, Mustafa Kemal, "Türkiye'nin Modernleşmesi Bağlamında İmam-Hatip Okulları", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-6, İslamcılık, (der: Yasin Aktay), İletişim yay., İstanbul 2004. ss. 394-410

Akşit, Bahattin, Şen, M, Coşkun, M.K. "Türkiye'de Ortaöğretim Kurumları: Laiklik ve/veya Dinsel Tekdüzeleşme mi Çeşitlenme mi?" 6. Sosyal Bilimler Kongresi, Türkiye Sosyal Bilimler Derneği, ODTÜ, Ankara, 1999, s159-160

Alagöz, Muhittin. "Eğitim Sistemi İçerisinde İmam-Hatip Liselerinin Yeri," II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri: (23-27 Kasım 1998), 2003, cilt: II, sayı: , s. 572-579

Altıntaş, Ramazan. "İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Kelam Dersi Programının Amaç ve İçerik Açısından Değerlendirilmesi ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 289-309.

Ateş, Mustafa. "Bir Dirilişin Serencamı" Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, ss:141-152.

Aydın, Mahmut. "Dinler Tarihi Dersi: Amaç, Yöntem, Muhteva ve İşlenişi ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 354-365.

Aydın, Mehmet Zeki. "İmam-Hatip Liseleri Arapça Öğretim Programı ve Ders Kitaplarıyla İlgili Bir Eleştiri Yazısı Üzerine", İslâmiyât, 2004, cilt: VII, sayı: 4, s. 227-242

Aydın, Mehmet Zeki. "İmam-Hatip Lisesi Arapça Derslerinin Plânlanması", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003, cilt: VII, sayı: 2, s. 159-178

Aydın, Mehmet Zeki. "İmam-Hatip Lisesi Arapça Ders Programı Uygulamalarıyla İlgili Sorunlar ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 429-455.

Aydın, Mehmet. "Kültür Davamızda İmam-Hatip Liselerinin Yeri" Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, ss:135-140.

Ayhan, Halis. "İmam-Hatip Liselerinin Eğitim Öğretim Sistemi ve Bu Lisele-

rin Mevcut Sorunları" Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, ss:11-19.

Ayhan, Halis. "İmam-Hatip Lisesi Öğrenci ve Ailelerinin Psikolojik ve Sosyolojik Durumları: Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne Baba Rolleri Projesi Örneği ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s.73-78.

Bedir, Murtaza. "İmam-Hatip Liselerinde Fıkıh ve Temel Dini Bilgiler Dersleri ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 212-226

Bilgin, Beyza. "İmam-Hatip Lisesinde Uygulama Dersleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1976, cilt: XXI, sayı: , s. 317-322

Bilgin, Beyza. "Zorunlu Temel Eğitim ve İmam-Hatip Liseleri" Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, Ss:93-98.

Birışık, Abdulhamit. "İmam-Hatip Liseleri Tefsir Dersi Müfredatı ve Ders Materyalleri ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 137-161.

Bulut, Mehmet. "Din Görevlisi Yetiştirme Sorunu ve Diyanet İşleri Başkanlığına Eleman Yetiştiren Kurum Olarak İmam-Hatip Okulları (Tarihi Süreç İçinde Gelişmeler)", II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri: (23-27 Kasım 1998), 2003, cilt: II, sayı: , s. 542-565

Cebeci, Suat. "İmam-Hatip Liselerinde Din Öğretimi", Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı, ss.385-393, Ankara, 1999

Cebeci, Suat. "Türkiye'de Ortaöğretimde Mesleki Din Eğitimi", Diyanet İlmi Dergi, Cilt. 26, Sayı: 3, ss. 29-45, Ankara, 1990

Cebeci, Suat. "İmam-Hatip Liselerinin Öğrenci Yapısı ve Bunun Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1995, sayı: 1, s. 111-120

Cebeci, Suat. "İmam-Hatip Liselerinden Mezun Olanların Yönelişleri ve Sebepleri", Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, ss. 109-115.

Çakan, İsmail Lütfü. "İmam-Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 381-389.

Çakmak, Diren. "Pro-Islamic Public Education in Turkey: The Imam-Hatıp School", Middle Eastern Studies, 45: 5, (2009) pp. 825-846

Çelebi, İlyas. "İmam-Hatip Liselerinde Kelam Dersi Öğretimi ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 280-287.

Çiçek, Cemil. "Milletin Gözüyle İmam-Hatip Okulları ve Beklentileri" Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, ss:75-83

Çollak, Fatih."İmam-Hatip Lisesi Kuran-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri Üzerine Düşünceler ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 125-136.

Dinçer, Nahit. "Orta Öğretim Reformu ve İmam-Hatip Okulları", Diyanet İlmi Dergi, 1971, cilt: X, sayı: 104-105, s. 53-58

Doğan Recai. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar", Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, s.227-288

Ekşi, Halil. "Ailelerin Okul tercihlerini Etkileyen Faktörler: İmam-Hatip Liseleri Örneği", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s.79-96.

Erdil, K. "İmam-Hatip Okulları ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İstihdam-İhtiyaç Sorunu", IX. Millî Eğitim Şûrası, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1974.

Ergün, Mustafa. "Medreseler ve İmam-Hatip Liseleri", Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı, Malatya 2005.

Erkan, Rüstem – Akçayöz, Harika. "Siyasi İslam Tartışmaları Açısından İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi" C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2003 Cilt : 27 No: 2, ss 174 – 201

Güran, Kemal. "İmam-Hatip Okullarının Türkiye'ye Kazandırdıkları", Her Yönüyle Tevfik İleri, 1995, sayı: , s. 91-109

Güran, Kemal. "İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının İstihdamı İle İlgili Problemler", Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Vakfı Yayınları 1, Gelişim Matbaası, Ankara, 1981, ss.336-347

Hayıt, Halil. "İmam-Hatip Liselerinin Dünü ve Bugünü, Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi", İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, ss. 116-127.

Hökelekli, Hayati. "Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi (İmam-Hatip Lisesi ve Genel Lise Öğrencilerinin Davranışları Arasında Mukayeseli Bir Araştırma)", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1986, cilt: I, sayı: 1, s. 35-52

Kaçar, H. İbrahim. "İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretimi Üzerine", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 2006, sayı: 17, s. 117-134

Kara, İsmail. "İmam-Hatip Liselerini Yeniden Tartışmak", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 35-43.

Karlık, Halil. "İmam-Hatip Liselerinde Mesleki Eğitimin Geliştirilmesi", Diyanet İlmi Dergi, 1991, cilt: XXVII, sayı: 4, s. 229-237

Kayadibi, Fahri. "İmam-Hatip Liseleri Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersleri Değerlendirmesi ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 391-399.

Kaymakcan, Recep. "İmam-Hatip Liselerinde Dinler Tarihi Öğretimi ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 333-351.

Kırbaşoğlu, M. Hayri. "İmam-Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı Üzerine", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 261-265.

Koç, Ahmet. "İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Yeterlikleri Üzerine Bir Araştırma", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2009, cilt: 13, sayı: 2, s. 131-174

Koçkuzu, Osman. "İmam-Hatip'linin Kimliği", 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul,1995,ss.127-134.

Mermutlu, Bedri. "İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı", Akademik Araştırmalar Dergisi, 2008, cilt: X, sayı: 38 [Kâşgarlı Mahmud Özel Sayısı], s. 87-98

Nahin, Süreyya. "İmam-Hatip Liseleri İle İlgili Görüş ve Teklifler", Atatürk'ün 100. DoğumYılındaTürkiye1.Din Eğitimi Semineri, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Vakfı Yayınları, Gelişim Matbaası, Ankara, 1981, ss. 333-335.

Reed, Howard A. "Islam and Education in Turkey", The Turkish Studies Association Bulletin, Mart 1988, 1-5

Reed, Howard A. "Turkey's New İmam-Hatip Schools", Die Welt des Islams, New Series, Vol. 4, Issue 2/3 (1955), pp. 150-163

Rutz, Henry J. "The Rise and Demise of Imam-hatip Schools: Discourses of Islamic Belonging and Denial in the Construction of Turkish Civic Culture", PoLAR: Political and Legal Anthropology Review, Volume 22, Issue 2, 1999, pp: 93-103

Onay, Ahmet."İmam-Hatip Liselerindeki Din Eğitimi ve Dindarlık Yansımaları", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005,

s. 97-112.

Öcal, Mustafa. "Künye Defterleri"ne Göre İstanbul İmam-Hatip Mektebi (1924-1930)", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2008, cilt: XVII, sayı: 2, s. 175-232

Öcal, Mustafa. "İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazıları ile Yapılan Mülâkatlar ve Şehâdetname Örnekleri", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003, cilt: XII, sayı: 2, ss. 51-101

Öcal, Mustafa. "Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 1999, sayı: 6, s. 201-254

Öcal, Mustafa. "Kütahya (Eski) İmam ve Hatip Mektebi Mezunlarından Ebezade Şerif Ahmed Efendi ile Bir Mülakat ve Bazı Belgeler", Diyanet İlmi Dergi [Diyanet Dergisi], 1991, cilt: XXVII, sayı: 4, s. 125-146

Öcal, Mustafa. "From the Past to the Present Imam and Preacher Schools in Turkey: An Ongoing Quarrel", Religious Education, Vol. 102, No 2, Spring 2007, pp. 191-205.

Öcal, Mustafa. "İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğretime Yönelişleri ve Üslendikleri Görevler", 43.Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, ss.35-67.

Öcal, Mustafa. "Müdürlerine Göre İmam-Hatip Liseleri", M.E.B. Din Öğretimi Dergisi, S. 30, Eylül-Ekim, Ankara 1991. ss. 36-65

Öcal, Mustafa. "Neden İmam-Hatip Liseleri?" Türkiye Yazarlar Birliği Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1992, s. 9, Ankara 1992, ss. 137-149.

Öcal, Mustafa. "İmam-Hatip Liseleri Müdürlerine Göre İlahiyat Fakülteleri ve Mezunları", Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, ss. 41-63.

Özdemir, Mehmet. "Siyer ve İslam Tarihi Müfredat Programları ve Ders Kitapları Üzerine Bazı Mülahazalar ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 243-260.

Özdemir, Şuayip. "İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Temel Dini Bilgiler İle Fıkıh Dersi Programındaki Amaç ve Konuların Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 189-209

Özen, Yener – Gülaçtı, Fikret. "Genel Lise ve İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Meslekleri Prestij Yönünden Algılamaları ve Algılamalarını Etkileyen Bazı Faktörler" Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt: (8) Sayı: (2) Yıl:2006, ss 49-68

Pak, Soon-Yong. "Articulating the Boundary Between Secularism and Islamism: The Imam-Hatip Schools of Turkey", Anthropology and Education Quarterly, Vol. 35, Issue 3, (2000), pp. 324-344

Pak, Soon-Yong. "Cultural Politics and Vocational Religious Education: The Case of Turkey", Comparative Education, Vol. 40, No. 3 (2004), pp. 321-341

Subaşı, Necdet. "Teoloji Birikimimizin Modern Kaynakları: İmam-Hatip Liseleri Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 45-69.

Subaşı, Necdet. "İmam-Hatip(li)ler Üzerine: Teolojik Birikimin Modern Kaynakları" Değerler Eğitimi Dergisi, sayı 6, (2004), ss. 115-132.

Tuğ, Salih. "Muslim Education in the Past and Its Present Heritage in Turkey", Muslim Education Quarterly, Vol. 3, No:3, 1986, 68-76

Uzunpostalcı, Mustafa. "Türkiye'de Din Eğitimi" Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, ss.119-125

Ünsür, Ahmet. "Türk Eğitim Sisteminde Başarılı Bir Model İmam-Hatip Liseleri", Demokratik Hukuk devletinde Din Ve Vicdan Hürriyeti, Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı 8. İstişare Toplantısı, Ensar yay. İstanbul, 2000.

Yavuz, Hulusi. "Yabancı Gözü İle İmam-Hatip Liseleri", Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, ss.134-171

Yılmaz, Hakkı. "Eğitim Sistemi İçerisinde İmam-Hatip Liselerinin Yeri ve Tarihçesi", II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri: (23-27 Kasım 1998), 2003, cilt: II, sayı: , s. 519-541

Yurtseven, Necmettin. "İmam-Hatip Liseleri Arapça Öğretim Programı ile Buna Göre Yazılmış ve Bakanlıkça Bastırılmış Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi ve Bazı Öneriler", İslâmiyât, 2004, cilt: VII, sayı: 2 [Karşılaşma 2: İslam ve Helenistik Kültür özel sayısı], s. 143-154

Zaim, Sebahattin. "Modern Education in Turkey", Muslim Education Quarterly, Vol. 2, No:3, 1985, 27-63

Zaim, Sebahattin. "Evaluation and Implementation of Islamic Education in the Context of Modern Systems in Turkey", Muslim Education Quarterly, Vol. 4, No:4, 1987, 17-28

Kitap ve Raporlar

Akdeniz, Sabri. Milli Eğitimimizde İmam-Hatip Okullarının Yeri ve Köy Enstitüleri, Tohum yay. İstanbul 1971

Ayhan, Halis. Türkiye'de Din Eğitimi, Dem Yay. İstanbul, 2004

Bolay, Süleyman Hayri - Türköne, Mümtaz'er. Din Eğitimi Raporu, Ankara Merkez İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı, Ankara 1995

Çakır Ruşen- Bozan İrfan- Talu Balkan. İmam-Hatip liseleri: Efsaneler Gerçekler, Tesev yay. İstanbul 2004.

Çalmuk, Fehmi. Kod Adı : İHL, Merdiven Yayın, Ankara, 2004.

Ceyhun, Demirtaş. Kod Adı: Ulu Hakan : (Osmanlı Aydının Dramı: Medreseden İmam-Hatip'e), Sis Çanı Yayınları, İstanbul, 1999

Dinçer, Nahid. İmam-Hatip Okulları Meselesi: 1913'ten Günümüze, Şule Neşriyat, İstanbul 1998.

Erdil, Kemalettin. 9. Milli Eğitim Şurası İmam-Hatip Okulları ve Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam-İhtiyaç Sorunu, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1974.

Gökaçtı, Mehmet Ali. Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

İmam-Hatip Liseleri: Kuruluşunun 43.Yılında, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995

İmam-Hatip Liseleri'nde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?, Dem yay. İstanbul 2006.

İmam-Hatip Okulu Mezunları Cemiyeti'nin Kapatılışı, Neşriyatının Durdurulması, Mallarına El Konması ve İlmi Hüküm. / nşr. Abdullah Işıklar. Abdullah Işıklar Kitabevi, İstanbul [t.y.]

İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, yay. haz. Mahmut Zengin, Dem Yay., İstanbul, 2005.

Karaman, Hayreddin. İmam-Hatiplilik Şuuru, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005

Kırboğa, Ali Rıza. Din Eğitimi ve İmam-Hatip Okulları Davası, Milli Gazete yay. İstanbul, 1975

Korutürk, Fahri**,** Reis-İ Cumhurla Hasbıhal ve İmam-Hatip Okulları Meselesi, röportaj Ahmet Çiftçi, Hisar yayınevi, İstanbul 1976

Köse, Faruk. Laikçi Faşizmin Son Kurbanları; İmam-Hatip Liseleri ve Kur'ân Kursları Kesintisiz Cinayeti, Kayıhan Yayınları, 2. bs. İstanbul, 1998.

Milli Eğitim Reformu ve İmam-Hatip Okulları**,** Türkiye İmam-Hatip Okulları

Mezunları Cemiyetleri Federasyonu Yayını, Ankara 1970

Okutan, Ömer. Din eğitimi okulları planlaması ile ilgili rapor, MEB planlama Araştırma ve Koordinasyon Dairesi, Ankara, 1971.

Öcal, Mustafa. İmam-Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1994

Öcal, Mustafa. Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi ve Dini Hayat, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008

Özüdoğru, Şükrü. Kuruluşundan Bugüne Türkiye'de İmam-Hatip Liseleri ve Konya İmam-Hatip Lisesi : (1951-2001) 50. Yıl Altunarı Ofset, Konya 2003

Sağlam, Vedat. Köy Enstitülerinden İmam-Hatip Okullarına Eğitim ve Kültür, Nesil Yayınları, İstanbul, 2003

Saqib, Ghulam Nabi. Modernization of Muslim Education in Egypt, Pakistan and Turkey: A Comperative Study, Lahore: Islamic Book Service, 1983.

Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi: İmam-Hatip Liselerinin Kuruluşunun 40.Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı, İslam Medeniyeti Vakfı İstanbul, 1993.

Ünsür, Ahmet. Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri, Ensar neşriyat, İstanbul 2005.

Zapsu, Abdurrahman. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve İmam-Hatip Mektepleri, Sıralar Matbaası, Istanbul, (t.y.)

Kaynakça

Kara, İ. (2008). *Cumhuriyet Türkiye'sinde bir mesele olarak İslam*. İstanbul: Dergâh Yayınları

Parmaksızoğlu, İ. (1966). *Türkiye'de din eğitimi*. Ankara: MEB Basımevi

Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlıdan günümüze eğitim tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Savaş V. (2000). *İrtica ve bölücülüğe karşı militan demokrasi*. Ankara: Bilgi Yayınları

Tanilli, S. (2002). *Uygarlık tarihi*. İstanbul: Adam Yayınları